

SUMMARY

The cult of trees among the ancient Greeks and Romans

Certain properties of trees, and especially their vitality, longevity and majesty made them sacred in the religions of numerous ancient peoples. When joined with legends, some of them entered the history of human culture.

Classic mythology and some ancient writers supply information on the cult of trees in Greece and Italy. The Greeks celebrated the „sacred year of trees". The vine, connected with the cult of Dionysus, enjoyed special veneration. Magic properties were ascribed to certain tree species. The olive tree and the date palm were believed to exercise beneficent influence at childbirth. Of special fame was the mythological plane-tree of Gortin on Isle Crete, Academos gardens, the trees of Lykeion and Kimon's alley of plane-trees in Athens.

The cult of trees was much more pronounced in ancient Rome and still vivid at the time of its emperors.

In his „Natural History" Plinius wrote about the most famous specimens of Roman venerated trees, several hundred years old, growing in the town (Forum, Comitium, and Esquilin) and in its environs (Tibur, Vatican) and elsewhere (Latium, Lycia, and Africa).

The vitality, longevity and magnificence of trees inspired the social conviction in the Latin peoples that „Roma aeterna est". The legendary trees, the objects of cult, closely connected with the tradition of the town and protected superstitiously and fanatically, became the symbols of the power of their imperishable empire.

ANDRZEJ DZIĘCZKOWSKI

Historia i przyroda „Uroczyska Bażantarnia" pod Skierniewicami

„Uroczysko Bażantarnia" położone jest w odległości 9 km na zachód od Skierniewic, przy szosie prowadzącej do Główna, między wsiami Słomkowem a Świętymi Laskami. Niewielki kompleks leśny o powierzchni około 30 ha obejmuje dwa oddziały — 260 i 261 wchodzące w skład Leśnictwa Zwierzyniec, Nadleśnictwa Skierniewice.

Nazwa uroczyska ma uzasadnienie historyczne, ponieważ wiadomo, że już pod koniec 18 wieku część lasu przy drodze prowadzącej z Makowa do Słomkowa była przeznaczona na „bażantarnię". Bażantarnia należała pod względem administracyjnym do oddalonego o 5 km na wschód Zwierzynca. W początkach 19 wieku powierzchnia Zwierzynca zajmowała

655,54 morga, a bażantarnia 45,57 morga miary nowopolskiej. W latach 1820—1830 Zwierzyniec był terenem łowów królewskich i stanowił własność cesarzewicza W. Ks. Konstantego Pawłowicza oraz jego żony Joanny Grudzińskiej, która nosiła tytuł Księżny Łowickiej. W tym okresie zachodnia granica bażantarni była podobna do obecnej, a las podchodził pod młyn, który już wówczas tam istniał. Po śmierci Joanny Grudzińskiej w 1831 r. drogą testamentu dobra łowickie przyłączono do dóbr koronnych. W 1838 r. dobra księstwa stały się własnością cara Mikołaja I i wówczas nadal istniał Zwierzyniec wraz z bażantarnią. Pomimo oddalenia od siebie te dwa obiekty są zawsze wymieniane razem. Według wykazu dóbr łowickich z 1864 r. powierzchnie leśne „Zwierzynca” i „Bażantarni” liczyły razem 1 128 295 mórg (W a r ę ż a k 1952).

W starannie urządzonym Zwierzyncu hodowano głównie daniela i jelenie. Natomiast w „Bażantarni” hodowano około 500 sztuk bażantów, wśród których były „obok szarych” również „...złote, tak zwane od koloru upierzenia, i srebrne” (Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego 1884).

„Bażantarnia” była ogrodzona, a od wschodu i północy prowadziły do niej okazałe, drewniane bramy wjazdowe, przy których stały strażnicówki, swoiste w stylu, zbudowane z kamieni. Fragmenty ogrodzenia i bramy zachowały się do początku lat trzydziestych naszego stulecia, lecz z bażantów już wówczas nie uchował się ani jeden ptak. Dziesiątkowały je liczne tu lisy, a resztę wyłapała okoliczna ludność. Spośród strażnicówek zachowała się do dzisiaj tylko jedna przy wschodnim wjeździe. Jedynymi żywymi świadkami świetności danego drzewostanu bażantarni, podobnie jak w Zwierzyncu, jest zachowana resztką okazałych dębów (D z i ę c z k o w s k i 1960).

Pod względem geomorfologicznym uroczysko znajduje się na obszarze zachodniej części Wyżyny Rawskiej ukształtowanej w czasie jednej z faz postojowych ustępującego lądolodu zlodowacenia środkowopolskiego (Varsovien I). „Bażantarnia” zajmuje obniżenie między dwoma wzniesieniami otaczającymi ten teren od północnego wschodu i od południa. Wzniesienia te są zdenudowanymi wzgórzami strefy postojowej lodowca (B a l i Ń s k a - W u t t k e 1960). Od zachodu obniżenie „Bażantarni” przechodzi w dolinę rzeczki Uchanki. Przez wschodnią i północną część lasu, wzdłuż południowego obrzeża wspomnianego wzniesienia północnego płynie bezimienny strumyk wpadający koło młyna do Uchanki.

Drzewostan „Bazantarni” w wieku około 80 lat jest dość ubogi. W obniżeniach terenowych, jak np. w południowo-zachodniej części oddziału 260 i wzdłuż strumyka, rozwinęło się zbiorowisko olszy czarnej *Alnus glutinosa* ze znaczną domieszką brzozy brodawkowatej *Betula verrucosa* oraz z gęstym podszyciem leszczyny *Corylus avellana* i jarzębiny *Sorbus aucuparia*. W skład zwartego, dobrze wykształconego runa wchodzi m.in.: zawilec gajowy *Anemone nemorosa*, tojeść rozesłana *Lysimachia nummularia* i tojeść pospolita *L. vulgaris*, szczawik zajęczy *Oxalis acetosella*, kuklik pospolity *Geum urbanum*, podagrycznik pospolity *Aegopodium podagraria*, pokrzywa zwyczajna *Urtica dioica* i wietlica samicza *Athyrium filix femina*. W wyższych partiach uroczyska występuje zubożały drzewostan dębowo-grabowy ze skąpym podszyciem leszczyny i jarzębiny. Runo o niskim stopniu pokrycia złożone jest głównie z gajowca żółtego *Galeobdolon luteum*, kopytnika pospolitego *Asarum europaeum*, gwiazdnicy wielkokwiatowej *Stellaria holostea*, fiołka leśnego *Viola silvestris*, konwalijki dwulistnej *Majanthemum bifolium*, wiechliny gajowej *Poa nemoralis* i orlicy pospolitej *Pteridium aquilinum*. Poza wymienionymi starszymi fragmentami leśnymi są tu również niewielkie partie młodników sosnowych i olchowych.

Świat zwierzęcy poznano na przykładzie mięczaków i równonogów. W lesie występuje 12 gatunków ślimaków, a wśród nich dominują m.in. białek wysmukły *Carychium tridentatum*, jeżynka kolczasta *Acanthinula aculeata* i błyszczotka połyskliwa *Cochlicopa lubrica*. Do nielicznych ślimaków należą: poczwarówka prążkowana *Vertigo substriata* i ślimak kosmaty *Trichia hispida*. W strumyku przepływającym przez las żyje drobny małż groszkówka pospolita *Pisidium casertanum*. Równonogi występują szczególnie licznie pod opadłymi liśćmi w wilgotnych partiach olchowych. Żyją tu następujące gatunki: przystawiec pospolity *Ligidium hypnorum*, stonóżek drobny *Trichoniscus p. pusillus* i kulanka szara *Armadillidium opacum*. Zwłaszcza ten ostatni gatunek zasługuje na uwagę, gdyż występuje tu w pobliżu wschodniej granicy swojego zasięgu. W partiach dębowo-grabowych lasu miejsce wymienionych gatunków zajmuje prosionek nadobny *Protracheoniscus politus*¹.

Ponadto pod względem faunistycznym na szczególną uwagę zasługuje łąka, a zwłaszcza wysychający staw młyński, graniczące bezpośrednio z oddziałem 261. Tutaj dominującymi ga-

---

¹ Równonogi *Isopoda* oznaczył dr B. Dominiak, za co mu uprzejmie dziękuję.

tunkami wśród zespołu ślimaków są m.in. białek malutki *Carychium minimum*, poczwarówka pospolita *Pupilla muscorum* i ślimaczek gładki *Vallonia pulchella*. Nielicznie żyje tu również wysmukła forma bursztyнки podłużnej *Succinea oblonga* f. *elongata*. W środowisku tym występowała na krańcowym stanowisku północno-wschodniego zasięgu poczwarówka jajowata *Vertigo moulinsiana*, wymierający relikwint interglacjalny (Poliński 1928).

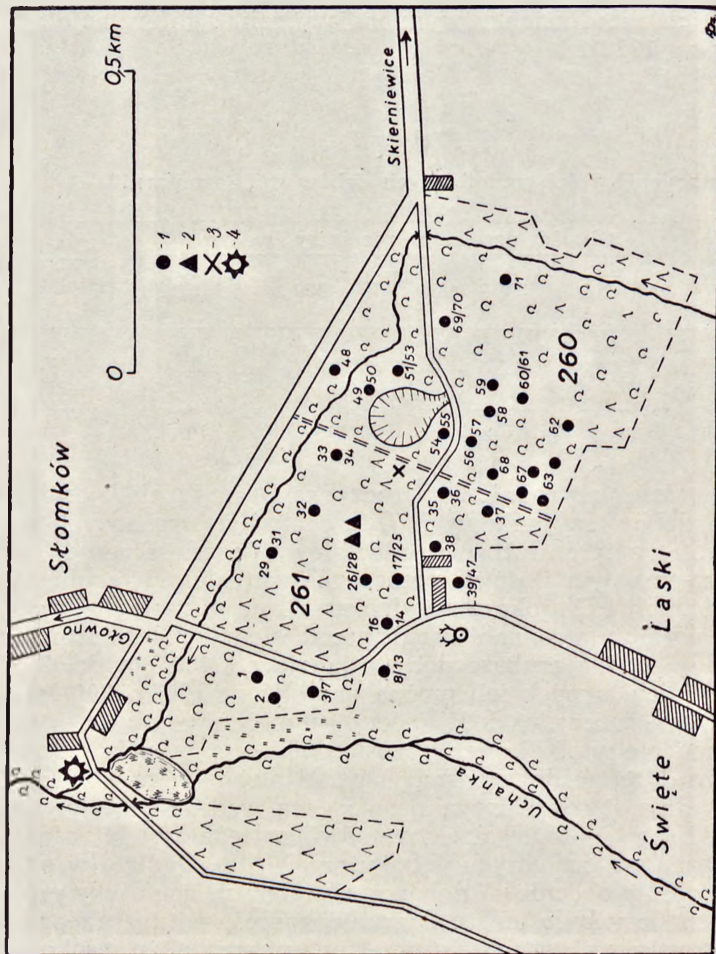
Tabela I

Zestawienie ilości pomnikowych dębów w „Bażantarni”

Oddział lasu	Obwód drzew w pierśnicy w cm				Razem sztuk
	250—299	300—349	350—399	powyżej 400	
261	19	12	7	9	47
260	10	13	—	1	24
Ogółem	29	25	7	10	71

Osobliwością przyrodniczą „Uroczyska Bażantarnia” jest 71 okazałych dębów szypułkowych *Quercus robur*, rosnących w rozproszeniu na terenie dwóch oddziałów. Rozmieszczenie ich ilustruje rycina 1, a ilość w poszczególnych klasach grubości podano w tabeli I. Najokazalsze drzewa rosną w malowniczym skupisku po obu stronach drogi przed siedzibą leśniczówki w oddziale 261. Najgrubsze dęby osiągają od 400 cm do 455 cm w pierśnicy, a wiek ich można określić na blisko 300 lat. Poza jednym drzewem dość mocno wypróchniałym, z którego odłamał się wielki konar, pozostałe okazy są w pełni zdrowe. Bardzo dorodne dęby rosną w partii olchowej między rowem odwadniającym a drogą prowadzącą wzdłuż zabudowań leśniczówki (nr 17—25). Także na podwórzu leśniczówki rośnie grupa złożona z 9 dorodnych dębów (nr 39—47). Ogółem w oddziale 261 rośnie obecnie 47 dębów o rozmiarach pomnikowych. Przed pięciu laty było ich tu znacznie więcej, zanim przeprowadzono czysty zrąb w pasie stumetrowym w pobliżu wschodniej granicy oddziału. Padło wówczas 20 wspaniałych drzew, wśród których były okazy liczące po 200—250 lat. Poza wymienionymi rośnie tu pewna ilość mniejszych dębów.

W oddziale 260 zachowały się tylko 24 dęby, a największym okazem jest wspaniały strzelisty dąb (nr 53) o obwodzie

Ryc. 1. Szkic sytuacyjny „Uroczyska Bażantarnia” wraz z rozmieszczeniem zabytkowych drzew godnych ochrony: 1 — dąb, 2 — buk, 3 — sosna; 4 — młyn. — A sketch of the situation of the „Pheasantry” primeval forest showing the distribution of the trees deserving protection: 1 — oak, 2 — beech, 3 — pine; 4 — a mill

440 cm i wysokości 28 m, rosnący w pobliżu strumyka. Drzewo ma uszkodzony pień od uderzenia pioruna i w tym miejscu próchnieje, w związku z czym należałoby zawczasu przeprowadzić konserwację. Pozostałe dęby rosną głównie na obrzeżu olchowej partii lasu.

Innymi drzewami zasługującymi na uwagę w „Bażantarni” są samotne dwa buki zwyczajne *Fagus sylvatica* i osobliwie ukształtowana sosna zwyczajna *Pinus silvestris*. Buki rosną obok siebie w partii dębowo-grabowej oddziału 261, w linii prostej na północ od leśniczówki. Strzeliste buki o rozłożystej koronie mają 236 i 280 cm obwodu. Ich pnie noszą ślady licznych nacięć i inicjałów. W całym uroczysku nie ma ani jednego młodszego buka. W Zwierzynku rośnie również jeden okaz buka o zbliżonych rozmiarach (Dzięcki 1960). Osobliwie ukształtowana sosna o obwodzie 180 cm rośnie w pobliżu linii oddziałowej koło dawnej zwirowni. Na wysokości 2 m od ziemi z jej pnia wyrasta pod kątem prostym okazały konar rozgałęziający się dalej ku koronie drzewa.

Z ogólnych obserwacji biologicznych wynika, że dęby w „Uroczysku Bażantarnia” rosną w sprzyjających dla siebie warunkach. Obficie owocują, są zdrowe i wykazują duże przyrosty roczne. Grupę 15 dębów rosnących w pobliżu leśniczówki mierzyłem w lecie 1960 r. i powtórnie w jesieni 1967 r. W ciągu tego czasu drzewa zwiększyły obwód w pierścienicy o 15 do 25 cm.

Ostatnio nad dębami w „Bażantarni” zawisła ponownie groźba wycięcia wielu z nich w ramach gospodarki leśnej, ponieważ nie są one zarejestrowane jako pomniki przyrody. Ich wycięcie byłoby niepowetowaną stratą dla tego regionu. Zwierzyniec i „Bażantarnia” są to jedyne dwa miejsca w powiecie skierniewickim, a być może i w centrum Polski, gdzie zachowało się skupisko starych zabytkowych dębów. Województwo łódzkie ma w skali krajowej najniższą lesistość wynoszącą 17,9% ogólnej powierzchni. Zrozumiałym przeto faktem jest, że w tak wylesionym od dawna terenie nie mogło zachować się wiele zabytków przyrody i dlatego każdy tego rodzaju obiekt wymaga szczególnej opieki. Nieliczne lasy liściaste w tym województwie, takie jak „Bażantarnia” lub „Zwierzyniec”, wymagają przemyślanej gospodarki leśnej. Nie powinny mieć tu miejsca zręby zupełne w partiach liściastych i wprowadzanie na ich miejsce sosny. Niezwykle szkodliwym zabiegiem przed kilkunastu laty było założenie zwirowni w środku oddziału 260. Do dzisiaj pozostało nie zagospodarowane duże wybierzysko wewnątrz lasu. Teraz przyszła kolej

na zabytkowe dęby, których część wycięto już przed 5 laty. W związku z tym konieczne jest zaniechanie nowej wycinki i pilne rozpoczęcie starań o prawne zabezpieczenie dębów w „Bażantarni”. Stanowisko to również w pełni popiera Zarząd Okręgu Łódzkiego Ligi Ochrony Przyrody, który w interwencji do nadrzędnych instancji wyraził przekonanie, „iż sprawa jest niezwykle pilna i ważna z punktu widzenia ochrony przyrody w ogóle, a dla województwa łódzkiego w szczególności”. Nie można przekładać doraźnych znikomych korzyści materialnych, które można osiągnąć z wycięcia kilkunastu dębów, nad walory społeczno-kulturalne i przyrodnicze, jakie przedstawiają opisane pomnikowe drzewa.

SUMMARY

The „Pheasantry” primeval forest near Sklerniewice, its nature and history

The name „Pheasantry”, given to a part of the primeval forest, is connected historically with the pheasantry, which existed there in the XIXth century, included in a kind of wildlife preserve within the precincts of the estate of the Duchy of Łowicz. Among other animals, about 500 pheasants were reared there. As far as its geomorphology is concerned, the territory is a subsidence crossed by a brook joining the Uchanka stream. Broad-leaved stands predominate, with the alder, oak and hornbeam growing in the associations *Circaeo-Alnetum* and *Tilio-Carpinetum*. There, the author collected gasteropods and isopods, the dominating and rare species of which are listed in the present paper. In the „Pheasantry” there grow 71 spectacular common oaks (*Quercus robur*) which deserve to be placed under protection as nature monuments. Their distribution is mapped in fig. 1. The trees are healthy and their annual increase is considerable. Recently, many of them have been threatened in their existence and are to fall victims to the axe. As, however, they are the last living remains of the magnificent virgin forest which included the ducal pheasantry of a historical renown, they are worthy of the name of nature monuments and should be preserved intact on the ground of a legal proclamation.

PIŚMIENNICTWO

- Balińska-Wuttke K. 1960. *Geomorfologia obszaru między Skierniewicami a Rawą Mazowiecką*. Pr. geogr. Inst. Geogr. PAN nr 23. W-wa.
- Dzięczkowski A. 1960. *Zabytkowe drzewa w uroczysku „Zwierzyniec” na przedmieściu Skierniewic*. Chrońmy Przyr. ojcz. R. 16, zes. 5, s. 7—16.
- Poliński W. 1928. *Znaczenie zoogeograficzne mięczaków Polski i konieczność ochrony ich zespólów*. Ochr. Przyr. R. 7, s. 45—53.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i krajów słowiańskich*. 1884, t. 5. Warszawa.
- Warczak J. 1952. *Osadnictwo kasztelanii łowickiej*. Cz. I. Łódź.